

Kondenzacijska jedra - osnova za grajenje skupnosti

Condensation nuclei - the basis for community building

Helena Jeriček in Urban Kordeš

Povzetek

Helena Jeriček, dr. soc. ped.; Urban Kordeš, dr. phil., oba Institut Jožef Stefan, Jamova 39, 1000 Ljubljana

Na podlagi konkretnega primera delovanja v skupnosti avtorja ugotavljata, kaj je značilno za dinamiko, ki povezuje posameznike v skupnost. Tvorjenje skupnosti je samoorganizacijski proces in spominja na fizikalne procese, zato kohezivni dejavnik, ki omogoči vznik skupnosti, imenujeta kondenzacijsko jedro. Kondenzacijsko jedro se lahko kaže navzven kot skupni interes. Če je skupnost usmerjena v kratkotrajno uresničljiv cilj, lahko pričakujemo, da bo obstajala le kratek čas, če pa se vzpostavi povratna zanka, ki je lahko notranja ali zunanja, to povzroči obnavljajočo se zvezo, ki omogoča dolgotrajnost skupnosti. Avtorja opozarjata, da je nujno upoštevati tako kondenzacijska jedra, povratne zanke, kot tudi smer, v katero si skupnost želi, ne glede na strokovnjakove interese in cilje; v nasprotnem primeru je strokovnjakovo delovanje usmerjeno proti skupnosti. Delo s skupnostjo je večplastno in kompleksno in zahteva stalno samorefleksijo.

Ključne besede: skupnost, grajenje skupnosti, kondenzacijska jedra, povratna zanka, refleksija

Abstract

On the basis of a concrete case of working in a community the article presents the characteristics of the dynamics that bond individuals into a community. The process of establishing a community is a self-organising process resembling certain physical processes, which is the reason why the cohesive factor enabling the emergence of a community is designated as 'condensation nucleus'. The condensation nucleus can manifest itself as a common interest. If the community is directed towards a goal solvable in a relatively short time, it can also be expected to exist for a limited period only. But if a feedback mechanism, that can be either internal or external, emerges, it creates a recursively restoring union allowing for long-term stability of the community. The article emphasizes the importance of taking into account condensation nuclei, feedback mechanisms and directions that the community wishes to take, regardless of the interests and goals of the expert; otherwise his activity conflicts with the interests of the community. Working with a community is a complex and manifold activity demanding constant self-reflection.

Key words: community, community building, condensation nuclei, feedback loop, reflection

Uvod

Never doubt that a small group of thoughtful, committed citizens can change the world: Indeed, it's the only thing that ever does.

(Mead, po Banathy, 2000)

V članku Smernice za delovanje v skupnosti in s skupnostjo (Jeriček in Kordeš, 2003) smo se ukvarjali predvsem z vlogo strokovnjaka pri usmerjanju in grajenju skupnosti. Gre za spremembo iz avtoritarnega načina vodenja v katalitični pristop, v katerem strokovnjak postane le spodbujevalec sprememb, katerih akterji so člani skupnosti. Skupnost kot ena izmed sodobnih oblik bivanja in kot temeljna človekova potreba je namreč doživela korenite spremembe, ki so po Banathyju (1992, 2000) povezane tudi z novo stopnjo v razvoju človeštva – s prehodom v stopnjo zavestne evolucije. Banathy (2000) meni, da človeštvo stopa v novo evolucijsko pokrajino, za katero je značilno, da ljudje sami usmerjajo in vodijo svoja življenja, so odgovorni za svojo prihodnost in gradijo trajne skupnosti, v katerih lahko razvijejo vse svoje potenciale. Takšno skupnost Banathy (2000) imenuje *evolucijska skupnost*; to je skupnost, ki je sposobna prepoznavati svoje probleme, jih reševati in usmerjati razvoj v zeleno smer.

Skupnost je dinamičen sistem, ki se mora, da bi ohranil svojo identiteto ter notranje povezave, ves čas spreminjati. Sprememba je za razvoj in obstanek skupnosti bistvenega pomena, najboljši čas zanjo pa so obdobja krize (Jeriček in Kordeš, 2003). V času krize so ljudje najbolj odprti za novo in so tudi pripravljeni nekaj storiti. Vedeti pa moramo, da je del vsake spremembe odpor, ki ga je treba na začetku izraziti in upoštevati. Pri vsaki spremembi moramo že vnaprej računati na to, da se bo sistem, kljub temu da si je spremembe želel, v trenutku, ko se bo zgodila, želel vrniti v staro, znano stanje. Zato moramo pripraviti nekakšne stabilizacijske elemente, ki bodo stabilizirali situacijo in omogočili trajnost spremembe. Pri tako kompleksnem sistemu, kot je skupnost, popolna kontrola seveda ni mogoča. Delo spodbujevalca je predvsem, da usmerja sistem in razpleta začarane kroge, ki hromijo delovanje skupnosti.

Smernice, ki so podrobneje opisane v omenjenem članku, dajejo vtis, da je skupnost nekaj predvidljivega, toda skupnost nas (kot vsi netrivialni sistemi) vedno znova preseneča in postavlja pred vprašanje, kaj je tisto, kar jo druži in povezuje. V tem članku se bomo zato posvetili ravno tej, precej izmuzljivi dinamiki, ki oživlja in povezuje zelo različne posameznike v stalno razvijajočo se celoto – živ sistem. Pri konkretnem delu v skupnosti se namreč pokaže vsa kompleksnost problematike, negotovosti in težave, ki so pogosto povezane z bistvom same skupnosti. To bistvo, to osnovo skupnosti

sva imenovala kondenzacijska jedra. Kaj so, kako jih prepoznamo in kako nam to pomaga pri grajenju skupnosti, bomo pokazali s študijo primera.

Primer delovanja v skupnosti

Raziskavo, ki jo v nadaljevanju obravnavava, sva izbrala zato, ker v njej metodološki aparat in vnaprejšnje hipoteze niso zadušile netrivialnega dogajanja pri ukvarjanju s skupnostjo. Za razliko od večine raziskav, ki ostajajo brez pravega stika z življenjem, omenjena raziskava, ki je ena redkih akcijskih raziskav, zelo nazorno in iskreno opisuje iskanje primernih rešitev v dani skupnosti. Opisano dogajanje odraža resnične procese in dileme, na katere naletimo pri delu v skupnosti in s skupnostjo.

Gre za akcijski program dela z mladimi v (tedanji) KS Moste v letih 1982-83. Program je nastal v okviru raziskave "Preprečevanje odklonskosti mladine v krajevnih skupnostih" Inštituta za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani (Dekleva, 1985). Prostovoljka poroča, da je pobuda za sodelovanje prišla s Centra za socialno delo Moste, hkrati pa je takratni občinski komite za družbene dejavnosti organiziral problemsko konferenco o mladinskem prestopništvu, kar govori o tem, da so o tem problemu razmišljali tudi na širši ravni. Predstavniki raziskovalne skupine so obiskali različne ustanove in se pozanimali o mladinski problematiki na posameznih področjih. Ugotovili so, da ni preventivnih programov za mlade, da vsi menijo, da bi bilo nujno nekaj storiti na tem področju in da je glavni problem skupina mladih, ki se zbira pri domu Španski borci. Avtorica poročila, ki je sicer tudi sama živela v Mostah, ugotavlja, da so se težave začele, ko se je skupina mladih znašla na cesti, brez sobe, kjer so se prej družili. Ta dogodek je skupino povezal in številčno povečal. "Kohezivnostni faktor je pomenila polarizacija na 'one'... (...) in 'nas' mladino, nerazumljeno v svojih potrebah" (Dekleva, 1985, 233). Skupina je postajala vse bolj moteča, tako da so nekajkrat posredovali policisti. Zato se je raziskovalna skupina z Inštituta za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani odločila, da se bo začela ukvarjati z njimi skupaj z vsemi zainteresiranimi (CSD, KS, OK ZSMS, uprava doma Španski borci). Ocena raziskovalcev je bila, da je skupina slabo strukturirana, vendar naj bi se redno

srečevala. Skupina je štela približno 18 rednih članov, starih med 13 in 23 let, večina pa je imela 15 – 17 let. Večina jih ni posebej izstopala, čeprav so nekateri izhajali iz težkih družinskih razmer ali so imeli učne težave.

Delo je potekalo v obliki formalnih (tedenski sestanki) in tudi neformalnih stikov, predvsem že omenjena prostovoljka je bila mladim na voljo vsak dan. V poročilu je omenjeno, da je skupina jasno izrazila potrebo in željo po prostoru, kjer bi se lahko zbirala. Vsi, ki so delali s skupino, so ji želeli pomagati tudi tako, da so razreševali konfliktno odnose z okoljem. "Potrebno je bilo začeti razreševati njihove konfliktno relacije z okoljem." Tako so se dobili s predstavniki ustanov, npr. z upravo doma Španski borci, s knjižnico, s policijo... Rezultat je bil, da so tako fantje, ki so v skupini prevladovali, kot tudi omenjene institucije, spremenili svoje vedenje. Policija jih ni več nadlegovala, v knjižnici so jim spet odprli vrata, v domu so kar sami popravili škodo, ki so jo povzročili. Mladi so želeli povabiti policiste na nogometno tekmo, v knjižnico so vse raje zahajali. Tudi negativen odnos skupine do formalne oblike zbiranja mladih (OK ZSMS) se je postopno spremenil, ker jim je organizacija dala na voljo svoje prostore za srečevanje. Začeli so tudi zaupati Centru za socialno delo, ki je pred tem imel opravka le s prestopniki, zdaj pa so se ukvarjali z njimi in še prostovoljka iz Most se je zaposlila v njem. Tudi predstavnike Inštituta za kriminologijo so sprejeli za svoje.

Raziskovalci so videli razvoj dogodkov v štirih fazah. V prvi so vzpostavili prijateljski odnos s skupino, zelo veliko ljudi se je zanimalo zanjo in se tudi udeleževalo sestankov, težili so k "deproblematiziranju skupine" v okolju, kar jim je v veliki meri uspelo. "To pomeni, da smo vzpostavili dialoge z ustanovami in posamezniki, s katerimi je bila skupina v konfliktnih odnosih, kar je povzročilo, da so ti odnosi izgubili del svoje konfliktnosti, v nekaj primerih (predvsem ZSMS, CSD), pa so pridobili pozitivno valenco." (Dekleva, 1985, 244) Skupina je čutila pozornost okolja in se je počutila pomembno. Zdi se, da je bila pobuda za reševanje konfliktov na strani raziskovalcev.

V drugi fazi je bilo pritiskov okolja na skupino vse manj, zato je bilo treba na novo definirati smisel skupnega druženja. OK ZSMS je dala pobudo, naj skupina napiše program dela, kar naj bi si želela tudi skupina. Skupina se je malo zmanjšala, vendar je imela veliko

idej, od katerih je realizirala čistilno akcijo in zbiranje časopisa in materiala za razstavo. Pojavila so se tudi neskladja znotraj skupine; tiste, ki so prihajali le zaradi zabave, so ostro kritizirali. Najbolj zagrizeni so ustanovili še pododbor, ki naj bi se dobival posebej, sklepe pa bi posredoval celotni skupini. Skupina je postajala vse bolj aktivna, delo je potekalo skupaj z raziskovalci – razen za organiziranje razstave, kjer so raziskovalci zaradi črnoglede tematike sami prevzeli odgovornost za organizacijo. V tej fazi je skupina postala bolj aktivna, približala se je OK ZSMS, vendar je bila do nje zelo kritična. Toda ta kritika je bila v primerjavi s prejšnjo nerefektirano konstruktivna, saj se je v ozadju čutila želja, da bi tudi sami delovali v njej. Fante iz skupine je doletela čast, da so nosili Titovo štafeto. V tem času sami vodijo sestanke, vendar pogosto ne pride do izvedbe načrtovanih akcij. Aspiracije posameznikov in skupine so vse večje in pogosto nerealne.

Za tretjo fazo so značilni poglobljeni stiki s posamezniki in razpad skupine na podskupine in posameznike. Fantje so začeli zapuščati šolo, ker je postalo jasno, da ne bodo uspeli popraviti negativnih ocen. Z začetkom počitnic je skupina dokončno razpadla. Istočasno s tem dogodkom se je povečala pogostost individualnih stikov. Četrta faza je faza individualnega dela z občasnimi skupinskimi akcijami.

Raziskovalci so razčlenili pričakovanja mladih do skupine, do vseh, ki so se ukvarjali z njimi, in pričakovanja okolice ter stopnjo uresničenosti teh pričakovanj. Pri tem so poudarili, da so to njihove domneve in ne izjave mladih iz skupine. Povzela bom le nekatere ugotovitve:

- skupina se je razvijala in povečevala zaradi pritiskov okolja,
- skupina ni bila tesno povezana,
- od raziskovalcev so pričakovali, da bodo vse naredili namesto njih,
- institucije iz okolja so veliko pričakovale od raziskovalcev,
- nekaj fantov se je vključilo v delo OK ZSMS, dva sta odšla na MDA.

Raziskovalci (oz. izvajalci) so bili pri vrednotenju svojega dela precej kritični. Menili so, da so imeli na začetku dela s skupino en sam cilj: “socialno deproblematiziranje skupine v okolju” (kar jim je tudi uspelo), s čimer bi ji omogočili razvoj. Po njihovem

mnenju naj bi oblikovanje skupine brez zunanjih pritiskov pomenilo možnost za uspešnejše socialno angažiranje mladih. Drugi cilj, ki naj bi po njihovem mnenju sledil iz prvega, je bil aktivirati skupino za socialno sprejemljivejše preživljanje časa. Zato so jim želeli omogočiti prostor, kjer bi se lahko zbirali. "Ravno okoli klubske sobe se je vrtela večina pričakovanj skupine in tu smo jih razočarali" (Dekleva, 1985, 264). Vzrok za neuspeh te in še nekaterih akcij je bil pomanjkanje terenskih delavcev. Tretja skupina ciljev pa je bila povezana s posamezniki iz skupine in njihovimi problemi. Tu so bili raziskovalci kar zadovoljni. Njihova končna ocena dela je bila, da je delo z mladimi uspelo predvsem v smislu socialne deproblematizacije skupine oz. poravnave med fanti in dekleti in njihovim okoljem.

Razmislek o predstavljenem primeru

Zakaj je primer te akcijske raziskave tako zanimiv? Ker kaže vse tipične značilnosti in dileme, na katere naletimo pri ukvarjanju z neko skupino ali skupnostjo, predvsem pa opozarja na bistven pomen, ki ga ima kohezivni faktor za nastanek in obstoj skupnosti.

V obravnavanem primeru je skupina "nastala" zaradi konflikta z okoljem. V trenutku, ko mladostniki niso imeli več svojega prostora in so se začeli zbirati ob domu, na ulici, v knjižnici, so postali problematični za okolico. "Ogroženost" in nerazumljenost jih je povezala v skupnost. Policisti, občani, šola so postali njihovi preganjalci in sovražniki, proti katerim se je potrebno boriti.

Med delovanjem (v začetku še nepovezane) skupine in odzivom socialnega okolja se je ustvarila povratna zanka: bolj ko je skupina delovala "deviantno", bolj se je okolje oddaljevalo od nje in bolj jo je stigmatiziralo. Ravno to pa je skupino mladih še bolj ločilo od okolja in jo na tak način še bolj opredelilo kot "nekaj drugega". Negativen odziv okolja je sprožil še večji upor članov skupine ter jim vedno znova "dokazoval", da morajo držati skupaj, saj so varni (torej razumljeni) le znotraj skupine.¹

Opisana povratna zanka je vzorec, ki navadno pripelje do oblikovanja močno povezane socialne enote. Njena bistvena

¹ O povratnih zankah v družinskem sistemu piše Gabi Čačinovič Vogrinčič (1998)

značilnost je, da so vzroki in posledice zaprti v krožno verigo, ki se samostojno perpetuira. To, kar so bili za mladostnike vzroki, so bili za socialno okolje (policisti, občani, knjižnica, šola) posledice. In narobe. Celoten sistem vzdržuje (in krepi) sam sebe: nesprejemanje okolja vodi k uporniškemu vedenju članov skupine, uporniško vedenje pa povzroča neprejemanje okolice.

Takšno – t.i. krožno – organiziranost, mnogokrat opazimo pri trdno povezanih socialnih sistemih. Ker ena stran določa drugo, pomeni, da je medsebojna interakcija bistvena za ohranjanje sistema – ena stran ne more brez druge. V opisanem primeru gre za destruktiven in socialno nesprejemljiv odnos, možne pa so tudi drugačne, konstruktivne povratne zanke. Pomembno je spoznanje, da tako organizirani sistemi ne dopuščajo linearnega ali redukcionističnega pristopa obravnave. Takoj ko “odrežemo” krog in nam ostane le še linearna zveza med vzrokom in posledico, izgubimo celosten (holističen) pogled in s tem možnost za dolgoročno, vsebinsko in za vse udeležence blagodejno spremembo. Če “odrežemo” krog, izgubimo celo sliko in se obsodimo na enostransko perspektivo.

Kaj povezuje ljudi v skupnost?

Zgornji razmislek pripelje do vprašanja, kaj skupino posameznikov povezuje v skupnost? Kaj je tisto skrito jedro, ki posameznike vleče ali povezuje v celoto? Odgovor na to vprašanje je bistven za obstoj skupnosti. Usmerjevalec se mora tega zavedati, poiskati mora povezovalno jedro in na njem graditi.

Na prvi pogled bi rekli, da je to potreba po druženju, varnosti in pripadnosti. Drugi in skupnost kot celota mi dajejo občutek moči, varnosti, sprejetosti. Zato je verjetno razumljivo, da so za skupnost

bolj odprti vsi, ki se čutijo bolj ranljive, ki jim materialni status ne daje dovolj velikega občutka varnosti. Raziskave v Avstraliji (Hillier, 2002), omenjene v prejšnjem članku, kažejo, da je čut za lokalno skupnost močnejši v soseskah z nizkim socialno-ekonomskim položajem prebivalcev. Kaže se v neformalnih oblikah druženja in delovanja, v prostovoljnem delu, zaupanju do novih prebivalcev in tujcev. V soseskah z višjim socialno-ekonomskim položajem je ta čut manjši, manj je stika z drugimi, ljudje se bolj povezujejo v interesne skupnosti, ki niso vezane na kraj. Zanje je značilna tudi večja nestrpnost do tujcev, nevrotičnost glede varnosti in sovražnost do drugih. Očitno je, da se s pripadnostjo skupnosti zmanjšajo strahovi in različne fobije pred neznanim, drugim. Tisti pa, ki imajo občutek, da jih visok socialno-ekonomski položaj dovolj ščiti, so navadno vzvišeni nad to idejo, čeprav globoka potreba po zdravih medosebnih odnosih vedno ostaja. Druga stvar, ki je povezana s tem, so skupni interesi, npr. skrb za otroke, varen dom, čisto okolje, želja po zabavi, itd., ki jih kot posameznik ne morem povsem uresničiti, lahko pa to stori skupnost.

Vse našteje potrebe obstajajo, ljudje imamo zelo veliko skupnih interesov, vendar se zaradi tega še ne (nujno) povezujemo v skupnost. V konstruktivizmu se intrinzična potreba človeških bitij po socialnem združevanju interpretira kot potreba po potrjevanju sveta, ki naj bi bil socialni konstrukt (Berger in Luckmann, 1988, 1999; Kordeš, 2002). Če je posameznikov svet (oziroma resničnost) plod njegovega socialnega usklajevanja, potem ni presenetljivo, da si išče skupnost, ki mu kar najbolj potrjuje njegov svet in s tem ohranja njegovo trdnost in zveznost.

Ne glede na globoko človekovo težnjo po sodelovanju v skupnosti pa mora obstajati še nek dejavnik, ki sproži povezovalni proces. Pogosto je ta sprožilec opazen na začetku, potem pa se nekako skriva zaradi bolj vidnih trenutnih interesov skupnosti. Proces tvorjenja skupnosti je samoorganizacijski proces. Zelo spominja na fizikalne procese tvorjenja kapljevine iz plina ali na procese nastajanja kristalov. Pri obeh primerih se proces (urejevanja in spremembe agregatnega stanja) pospeši in uredi, če sistemu dodamo tako imenovana *kondenzacijska jedra*, ki so osnova za formacijo strukture z večjo urejenostjo od prejšnje (npr. kristala). Zaradi podobnosti z opisanimi fizikalnimi procesi, bova tudi kohezivni faktor, ki omogoči nastanek skupnosti, imenovala kondenzacijsko jedro.

Pri kondenzacijskem jedru v skupnosti gre za nekaj, kar povzroči ločitev skupine ljudi (v očeh njenih članov) od ostalih. Kondenzacijsko jedro je torej mnogokrat skrita, a bistvena razsežnost, ki omogoči vznik skupnosti in predstavlja jedro, okoli katerega se zbere skupnost in se navzven lahko kaže kot skupni interes.

Dostikrat je kondenzacijsko jedro upor proti nečemu – sistemu, slabim razmeram, ali izhaja iz nezadovoljstva nad nečim. V zgoraj opisanem primer je do nastanka skupnosti mladostnikov pripeljal upor proti socialnemu okolju. Lahko bi naštela še nešteto primerov, kjer je kondenzacijsko jedro “skupni sovražnik”: npr. skupnost nastane ali se želi oblikovati, ker nameravajo v njihovi soseski graditi kemično tovarno in se ljudje s tem ne strinjajo; “skupni sovražnik” je lahko tudi naravna katastrofa ali pa kakšna druga tegoba, ki prizadene ali grozi skupini.

Ni pa nujno, da se skupnost oblikuje zaradi sovražnika. Možna kondenzacijska jedra se lahko kažejo tudi kot skupni cilji oziroma interesi skupine posameznikov (npr. v primeru družine). Treba pa je vedeti, da so skupnosti, ki temeljijo na takšnih jedrih, praviloma šibkejše. Zakaj? Kot sva omenila v prejšnjem članku (Jeriček in Kordeš, 2003), je za vznik skupnosti potrebna transformacija svojega (posameznikovega) interesa v skupni interes (iz JAZ + JAZ + JAZ v MI). Vstop v skupnost torej zahteva od posameznika, da se nečemu odreče (delu svoje individualnosti). Le-to pa je mnogo lažje, če nas v to prisili krizno stanje.

Ugotovili smo, da je za vsako skupnost nujno kondenzacijsko jedro, ki povzroči povezavo med člani v celoto. Njen nadaljnji razvoj je možen v dve smeri: če gre za skupnost, ki je usmerjena v kratkotrajno uresničljiv, konkreten cilj, npr. preprečiti nastanek kemične tovarne, pridobiti skupne sobe; potem, ko je cilj dosežen, skupnost počasi zamre. Če pa se na primer (že omenjeni) skupini protestnikov zoperstavijo lastniki tovarne, se vzpostavi med njimi povratna zveza, ki se nenehno perpetuira. Bolj ko je napadana, bolj se skupnost krepi. Gre za sistem, ki smo ga opazili že v zgornjem primeru, kjer se obe strani te zanke medsebojno vzdržujeta in vzpostavljata v bivanju. V obeh primerih (mladi in protestniki) se je povratna zanka oblikovala z okoljem (lahko bi rekli, da gre za zunanjo povratno zanko). Lahko pa se povratna zanka oblikuje tudi znotraj sistema oz. skupnosti. Na primer, v odnosu med možem

in ženo: bolj ko se mož umika, bolj žena sili vanj. Kot rečeno, so možne tudi konstruktivne povratne zveze: bolj ko mož ženo razvaja, bolj mu ona želi ustreči. Povratna zanka je na nek način nujna za dolgoročen obstoj skupnosti, saj vanjo prinaša določeno dinamiko oz. neravnovesje, ki je potrebno za vzdrževanje sistem. Sisteme, ki na tak način vzdržujejo svojo stabilnost, imenujemo homeostatski sistemi.

Če se ukvarjamo s skupnostjo, moramo ugotoviti, kaj je tisto, kar jo že povezuje ali pa kaj bi jo lahko povezovalo². Pozorni moramo biti na kondenzacijska jedra in morebitne povratne zanke. Na teh ugotovitvah mora temeljiti vse naše delovanje. Pri tem se lahko kaj hitro pokažejo naši predsodki, skriti motivi in socialna pogojenost. Lahko se nam zazdi, da je temelj (jedro), na katerem je zgrajena določena skupnost, npr. moralno vprašljiv in zaradi tega poskušamo spremeniti interese članov. S tem - z vidika skupnosti - delujemo razdiralno (kljub temu, da z vidika socialne deproblematizacije morda delujemo konstruktivno). Zaradi tega sta zelo pomembni vprašanji: 1. zakaj se sploh ukvarjamo s usmerjanjem skupnosti in 2. kaj želimo s svojim delovanjem doseči. Če želimo graditi skupnost, potem moramo graditi na kondenzacijskem jedru (ne glede na to, kaj to je) in upoštevati smer, ki si jo je izbrala skupnost; če pa imamo druge interese, je zelo verjetno, da bomo to jedro uničili – s tem pa tudi skupnost.

Ko raziskujemo kondenzacijsko jedro določene skupnosti, se moramo zavedati, da ga je praviloma nemogoče celovito obravnavati samo kot preprost cilj ali motiv. Kot sva že omenila, formacijo skupnosti mnogokrat dolgoročno omogoči šele zaprtje v povratno zvezo (z okoljem ali znotraj sebe). V takšnih primerih se je treba zavedati, da skupnost ni zaprt sistem v smislu, da ga interakcija z okoljem ne bi določala. Sprememba okolja lahko bistveno vpliva na povezanost skupnosti. Po drugi strani pa je skupnost zaprt sistem v smislu, da sam odloča, katere vplive (dražljaje) iz okolja (“od zunaj”) bo uporabil za svoje delovanje. V tej – lahko bi rekli – avtonomnosti skupnosti je utemeljena tudi katalitična narava strokovnjakovega delovanja, ki lahko skupnost le usmeri ali ji pomaga, da se sama organizira in deluje, kot želi.

² Možno je namreč, da se kondenzacijsko jedro spremeni.

Nazaj k študiji primera

Poglejmo si zdaj, kako nam razmislek o kondenzacijskih jedrih lahko pomaga pri analizi opisanega primera skupnosti odklonskih mladostnikov.

Kondenzacijsko jedro je v tem primeru postal "skupni sovražnik" – drugi, starejši, ki mladostnikov "niso razumeli". Zato je razumljivo, da je skupnost v trenutku, ko tega skupnega sovražnika ni bilo več, razpadla. To je bil čas krize, ko bi lahko nastala nova skupnost, če bi (sama) uspela najti novo jedro, nov skupni interes. Ker se to ni zgodilo, je skupina razpadla. Preseneča, da so bili raziskovalci razočarani nad tem dejstvom, razen če njihov cilj ni bil usmerjen v ohranitev skupnosti. Na tej točki je pomembno zavedanje oz. vprašanje, kaj želimo s svojo intervencijo doseči. Če se želimo ukvarjati z grajenjem skupnosti, z njenim razvojem, če ji želimo pomagati, moramo izhajati iz nje, njenih interesov, želja in ne iz naših vnaprejšnjih predpostavk, kaj je dobro zanjo ali za celotno družbo. Če "delamo" skupnost, se moramo otresti svojih ciljev, mnenj in mnenj drugih o primernih in neprimernih ciljeh ali interesih. Če pa imamo druge cilje, npr. socializacijo mladih, deproblematizacijo, potem pa se moramo zavedati, da to ni nujno interes skupine, ali je celo v njenem nasprotju (motivacija za nastanek je bila v tem primeru predvsem "problematičnost") in bo stopnja "deproblematiziranosti" ravno obratnosorazmerna z njenim razpadom.

V opisanem primeru je bila intervencija – "deproblematizacija" usmerjena v zrušenje kondenzacijskega jedra in povratne zanke, kar je pripeljalo do razpada skupine. To je gotovo prineslo s seboj destigmatizacijo posameznikov in soočenje z individualno resničnostjo, pred katero so se posamezniki prej skrivali v skupini, kar se v raziskavi tudi omenja. To pomeni, da so se spremembe zgodile tako na osebni ravni kot v odnosu do institucij. V tem smislu je bila intervencija zelo uspešna.

Druga možnost bi bila, da bi pomagali mladim v njihovem početju in gradili na skupnosti in tem, kar jih povezuje. Seveda je treba ugotoviti, kaj je to. Ali je to v našem primeru boj proti sistemu ali zgolj želja po skupni sobi. Tega pa ne moremo ugotoviti drugače, kot da vprašamo mlade, kaj si želijo. Če ugotovimo, da ni nobene točke, ki je skupna vsem, in iz katere bi lahko začeli, potem je jasno,

da bo skupina razpadla. Če pa je interes, želja, da bi nekaj naredili, je potrebno videti, kaj vse lahko naredi (sama) skupina, kakšne talente in sposobnosti ima. Treba je zaupati članom in jim dati priložnost, da delajo sami. Nikoli ne sme tisti, ki pomaga skupnosti, delati namesto nje, njegova vloga je, da spodbudi ljudi, da začnejo delati sami. To mora biti njihov projekt in ne naš. Poleg tega je pomembno, da spodbujevalec ni osebno zainteresiran za uresničitev cilja (ki si ga skupnosti zada) in nikoli ne sme narediti več, kot naredi skupnost sama. V nasprotnem primeru bo skupnost delovala le do trenutka, ko bo spodbujevalec prisoten, potem bo zamrla. Podobno, kot se zgodi s številnimi programi in projekti, ki so financirani in "vsiljeni od zgoraj".

Če poskušamo še bolj podrobno preučiti navedeni primer, se lahko ustavimo še pri nekaterih smernicah, omenjenih v prejšnjem članku (Kordeš in Jeriček, 2003). Odpor v skupini se ne omenja, zato ne vemo, ali ga ni bilo, ali se je izrazil na drugačen način – z izostanki iz skupine. Možno pa je tudi, da to pomanjkanje odpora kaže, da skupina ni imela dovolj jasnih zbirnih točk, da bi se čutila ogroženo. Razberemo lahko tudi, da se je skupina strokovnjakov na delo z mladimi pripravila in zbrala o njih različne podatke, kar jim je omogočilo napraviti določeno sliko stanja. Vprašanje pa je, ali so si izoblikovali tudi širši "zemljevid", ki bi omogočil, da bi videli povratno zanko med nasprotujočimi si interesi skupine-skupnosti³ in okolja. Raziskovalci so bili pozorni tudi na jezik, saj omenjajo njegov pomen pri zbliževanju z mladimi. Zanimivo je, da so se v drugi fazi, ko je prva skupnost razpadla, oblikovale različne delovne skupine, ki so postale na nek način zelo diktatorske do vseh drugih, ki niso imeli istih ciljev kot oni (in so prišli na srečanje zaradi zabave). Poleg tega so te skupine začele delovati neodvisno od drugih, ki naj bi jih le obveščali o sklepih, kar pomeni, da se je zgodila prevlada partikularnih interesov nad celoto (jaz + jaz + jaz = JAZ). To tudi pomeni, da nenadoma niso bili več vsi zaželeni in pomembni. V skupni se je vzpostavila hierarhija in avtoritarna prevlada manjše skupine. Vse to zelo jasno kaže nezmožnost popolnega nadzora nad procesom v skupnosti in hkrati opozarja na zahtevnost dela z njo. Vprašanje je tudi, ali si ni skupina zadala previsokih ciljev v smislu,

³ V tekstu za druženje mladih uporablja oba izraza skupina in skupnost, ker meniva, da je glede na razvoj možno govoriti tako o skupini bolj ali manj nepovezanih članov, kot o skupnosti.

da si je nalagala vedno nove akcije, ne da bi prej speljala eno do konca. Verjetno bi si bilo bolj smiselno postaviti cilje v skladu z notranjimi zmožnostmi skupnosti in na manjšem številu dokončanih (manj zahtevnih) akcij. Vendar pa je takšno “distancirano pozicijo” (ki jo imava zdajle avtorja članka) veliko lažje vzpostaviti kot “opazovalec” in veliko težje kot vpleteni (če delaš s skupnostjo). Čeprav pri tem ne želiva reči, da opazovalec ni vpleten. V vseh primerih smo vpleteni v to, kar počnemo, vprašanje je le, ali se tega zavedamo ali ne in ali uspemo temu navkljub ohraniti širšo perspektivo, ki nam pomaga videti, kje smo – vsi skupaj.

Zaključek

Delo v skupnosti je veliko bolj zapleteno in zahtevno, kot se zdi na prvi pogled. Od spodbujevalca sprememb zahteva stalno refleksijo svoje vključenosti v proces in spremljanje stanja skupnosti. Videti moramo, kjer je skupnost, kaj jo družijo in povezuje – kaj je njeno kondenzacijsko jedro. Kondenzacijsko jedro je namreč nujno za obstoj skupnosti. Navznoter se kaže kot neka skrita sila, ki povezuje skupino posameznikov v celoto, ki je več kot vsota posameznih delov. Navzven pa se lahko kaže kot skupni interes ali močna točka. Graditi moramo na njih, pa čeprav (gledano od zunaj) niso vedno socialno sprejemljiva – kot je bilo to v opisanem primeru. Vedeti moramo, da iz tega jedra lahko skupnost črpa moč ne le za “negativne” akcije, ampak tudi “pozitivne”. V opisanem primeru bi konfliktnost z okoljem (ki v sebi skriva povratno zanko) skupini lahko omogočila dolgoleten obstoj ustvarjalne skupnosti, ki bi lahko (enako uspešno kot skupnost, osnovana na bolj družbeno sprejemljivem jedru) zadovoljevala mladostnikove potrebe po sprejetosti, ljubljenosti, pomoči, solidarnosti itd. Toda že sama ideja, da bi mladostnikom celo pomagali pri njihovi uporniški drži, je lahko za strokovnjaka težko sprejemljiva.

Drug pomemben vidik, ki omogoča trajnost skupnosti, so povratne zanke (notranje ali zunanje). Povratne zanka vzpostavi krožni vzorec, ki se samostojno perpetuira in spiralno razteza. Če delamo z različnimi skupinami ali skupnostmi ljudmi, moramo biti na te zanke pozorni, saj nam veliko povedo o njihovi trdnosti in načinu obstoja. Vse to postavlja pred strokovnjake, ki delajo z

ljudmi, nove izzive in možnosti za celovito delovanje v skupnosti, ki so v današnjem atomiziranem svetu še kako pomembne.

Literatura

Banathy, B. H. (1992). *A Systems View of Education: Concepts and Principles for Effective Practice*. Englewood Cliffs: Educational Technology Publications.

Banathy, B. H. (2000). *Guided evolution of society: a systems view*. New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers.

Berger, P. L., Luckmann, T. (1999). *Modernost, pluralizem in kriza smisla*. Ljubljana: Nova revija.

Berger, P. L., Luckmann, T. (1988). *Družbena konstrukcija realnosti*. Ljubljana: CZ.

Čačinovič Vogrinčič, G. (1998). *Psihologija družine: prispevek k razvidnosti družinske skupine*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

Dekleva, B. (1985). *Preprečevanje odklonskosti mladine v krajevnih skupnostih. Nepublicirano raziskovalno poročilo*. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti.

Hillier, J. (2002). Presumptive Planning. V A. T. Fisher in drugi (uredniki), *Psychological Sense of Community*. New York: Kluwer Academic/ Plenum Publishers.

Jeriček, H., Kordeš, U. (2003). Smernice za delovanje v skupnosti in s skupnostjo. *Socialna pedagogika*, 6(2), s. 205-226.

Pregledni znanstveni članek, prejet novembra 2002.

